

5. Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ URL: <https://www.facebook.com/ssu.iste> (дата звернення 27.05.2024).

Костюк Іван Іванович,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

МОТИВУВАЛЬНІ ЧИННИКИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Протиправна поведінка має соціальне обґрунтування, яке формується на основі відповідних мотивувальних чинників. Вони визначають наміри та причини незаконної діяльності, які, за А. Савченко повинні бути враховані під час аналізу характеру та ступеня суспільної небезпеки, вирішення питань про звільнення особи від кримінальної відповідальності чи покарання, класифікації кримінальних правопорушень, визначенні виду та розміру покарання, врахуванні обставин, що його пом'якшують чи обтяжують тощо [1].

У загальному розумінні, мотив представляє собою внутрішню силу, яка підштовхує особу до вчинення кримінального правопорушення та відображає її цілі та особистісний сенс. Згідно з дослідженням окремих науковців, мотив розглядається як інтеграційний психологічний утвір, що стимулює особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою [2]. Це може охоплювати фінансові потреби, владні амбіції, прагнення до соціальної справедливості, бажання бути визнаним тощо. Він допомагає раціоналізувати свою діяльність або зменшити внутрішній конфлікт по відношенню до своїх вчинків.

У свою чергу, мета полягає в кінцевому результаті протиправної поведінки людини, яку вона намагається досягти порушуючи закон. Це може бути задоволення своїх матеріальних чи особистісних потреб, намагання вплинути на інших людей чи ситуацію тощо. Тобто, мета є уявленням про бажаний результат, якого прагне досягти суб'єкт. Якщо мотив стимулює до вчинення кримінального правопорушення, то мета орієнтує на досягнення саме того результату, який становить її зміст [1]. Таким чином, мотив надає відповідь на питання, чому було вчинено кримінальне правопорушення, тоді як мета визначає заради чого він вчиняється [3].

Ігнорування вимог щодо встановлення мотивів кримінального правопорушення у поєднанні з помилковим застосуванням норм КК

України, є істотним порушенням процесуального законодавства, що зумовлює скасування або зміну судового рішення судом вищої інстанції (ст. 438 КПК України). Це питання набуває особливої актуальності в контексті конкуренції кримінально-правових норм, яка вимагає комплексного підходу до правильного визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак конкуруючих діянь. З огляду на це, нашу увагу привертає ст. 426-1 КК України [4], що встановлює відповідальність за перевищення влади або службових повноважень військовою службовою особою. Данна зацікавленість проявляється кількома аспектами. По-перше, перевищення влади або службових повноважень може бути підставою для проведення службової перевірки та притягнення винного до дисциплінарної відповідної. По-друге, у кримінальному законодавстві існують інші конкуруючі норми, що передбачають відповідальність за перевищення чи зловживання посадовою особою влади чи службовою повноважень.

Тому, постає практичне питання щодо правильного вибору уповноваженим учасником кримінального провадження тієї норми, яка має бути застосована в конкретній ситуації. Задля вирішення цієї проблеми уповноваженій службовій особі необхідно з'ясувати низку обставин до яких ми відносим й мету та мотиви вчиненого. Результати аналізу останніх наукових досліджень щодо досліджуваної тематики не дають достатніх і чітких обґрунтувань [5; 6]. Зосереджуючись на суб'єктивних аспектах ст. 426-1 КК України більшість теоретиків та практиків формулюють аксіоматичне твердження про те, що суб'єктом цієї протиправної діяльності, є особа зі спеціальним статусом військовослужбовця, його суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини, *а мотиви та мета є важливими елементами для правильного призначення покарання та дотримання індивідуального підходу щодо відповідальності і вини* [7; 8].

Важливо відзначити, що перевищення влади чи службових повноважень відбувається лише шляхом активних дій, які явно виходять за межі наданих військовою службовою особою прав чи повноважень. Це означає, що винний діючи в рамках своїх повноважень та будучи обізнаним про межі своєї компетенції, явно та очевидно вчиняє дії, які виходять за рамки визначених повноважень (прав і обов'язків), тим самим перевищує їх. У даному контексті інтелектуальний елемент умислу складається із усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своїх дій і можливості або неминучості настання небезпечних наслідків. Іншими словами, особа вчиняючи це кримінальне правопорушення, усвідомлює особистісний вихід за межі наданих їй повноважень та розуміє, що вчинені дії, не

входять у її компетенцію [9]. Таким чином, характерною умовою суб'єктивної сторони перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень є наявність прямого умислу стосовно вчиненого, який полягає у повному усвідомленні того, що її дії не лише порушують відповідні норми чинного законодавства, а й ймовірно призведуть до негативних наслідків.

З огляду на зазначене, зв'язок між діями винного та суспільно небезпечними наслідками ґрунтуються на психоемоційному стані суб'єкта кримінального правопорушення, мотивах реалізації ним злочинних намірів, та повного розуміння і усвідомлення про настання чи ймовірне настання негативних наслідків. З цього приводу, ми ставимо під сумнів позиції окремих вчених, які припускають, що мотиви злочинної поведінки військовою службовою особою при перевищенні нею влади чи службових повноважень не впливають на кваліфікацію цього кримінального правопорушення, одночасно погоджуючись з ними, що в окремих випадках вони можуть бути спрямовані на підготовку до вчинення іншого, навіть більш тяжкого злочину [9].

Залежно від способу вчинення правопорушення, ми виділяємо корисливі та насильницькі групи мотивів, характерних для даного контексту. Корисливі мотиви передбачають вчинення дій військовою службовою особою, які очевидно виходять за межі її повноважень з метою отримання особистої (професійної) вигоди. Це може включати в себе дії, спрямовані на задоволення особистісних амбіцій, потреб або прагнень до контролю, у тому числі, збільшення авторитету серед підлеглих, отримання внутрішніх переваг у військовому колективі або його ієрархії, підвищення статусу або отримання інших матеріальних благ.

У свою чергу, насильницькі мотиви передбачають вчинення військовою службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй владних чи службових повноважень і включають фізичне та/або психологічне насильство щодо підлеглого. Ці дії можуть виявлятися як засіб досягнення конкретних цілей або задоволення особистісних амбіцій. Зокрема військовослужбовець може використовувати насильство для здійснення контролю над підлеглими, змушуючи їх виконувати свої вимоги або розпорядження. Перевищення влади може мати на меті підкорення іншої особи конкретному військовослужбовцю або їх групам. Фізичне чи психологічне насильство може використовуватися для здійснення психологічного тиску на іншу особу з метою отримання певної вигоди або підпорядкування. Відмінність між фізичними та психологічними діями

полягають у тому, що фізичне насильство передбачає застосування фізичного контакту, у тому числі зброї чи предметі, які використовуються в якості зброї, що призводить до травм, або інших тілесних ушкоджень, тоді як психологічне насильство передбачає застосування психологічних методів впливу на поведінку особи, що можуть виявлятися емоційним знуцанням, маніпуляціями, ізоляціями, залякуваннями, у тому числі, за допомогою демонстрації чи використання зброї або інших предметів, що використовуються в якості зброї.

Однією із основних вимог вчинення дій з перевищення владних або службових повноважень військовою службовою особою є те, що вони повинні явно виходити за межі наданих повноважень, не містити умовних обмежень, обумовлених конкретними контекстуальними припущень або обставинами і заподіювати істотну шкоду чи тяжкі наслідки державним, суспільним або особистісним інтересам громадян. З цього приводу ми притримуємося думки М. Коржинського [10], яка полягає у тому, що кваліфікація досліджуваного кримінального правопорушення можлива лише у разі вчинення військовою службовою особою дій, які будь-яким чином пов'язані з її посадовими повноваженнями, але, очевидно, виходять за їх межі. Це означає, що протиправність діяння, військової службової особи, які ніяким чином не поєднані з її повноваженнями, за сукупністю ознак кримінального правопорушення, не можуть кваліфікуватися як перевищення влади чи службових повноважень. Цьому питанню буде приділено більш детальну увагу у наступних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Савченко А. Мотив і мотивація злочину: Монографія. Київ: «Атіка», 2002. 144 с.;
2. Савченко А. Класифікація мотивів злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2000, № 4. С. 126-131;
3. Костенко А. Принцип відображення в кримінології (Системне дослідження психологічного механізму кримінальної поведінки). Київ, Наукова думка, 1986. 128 с.;
4. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
5. Кізюн О. Юридичний аналіз складу перевищення військовою особою влади чи службових повноважень. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2020, № 3. С. 64-68. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.12>;

6. Довлатов Ш., Савченко А., Саленко А. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023, № 2 (76). С. 91-95. DOI: <https://doi.org/10.241444/2307-3322.76.2.15>;

7. Звенигородський О., Кізюн О. Поняття перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022, № 4. С. 156-161. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221334>;

8. Остапенко К. Деякі питання кваліфікації діянь, передбачених ст. 426-1 Кримінального кодексу України. Електронний депозитарій Національного авіаційного університету. URL: <https://er.nau.edu.ua>;

9. Бантишев О. Службовий злочин: Навчальний посібник. Київ, 1996. 46 с.;

10. Коржинський М. Кваліфікація злочинів: Навчальний посібник. Київ. Атіка, 2007. 592 с.

Лопатюк Дар'я Юрївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Приходько Юрій**

Павлович, доцент кафедри

криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту

№2 Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

**ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА, НОВА ТЕНДЕНЦІЯ В УКРАЇНІ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

Сьогодні використання цифрових технологій – це не просто технологічний тренд, чи тимчасове захоплення, а фактично третя комп'ютерна ера, що ґрунтується на технологічних інноваціях і передових технологіях цифровізації. У цьому контексті цифровізація стає найважливішим чинником економічного зростання будь-якої країни і загалом є сучасною тенденцією розвитку суспільства, забезпечуючи майже всю цінність та інноваційність національного цифрового сектору. Очевидно, що процес цифровізації став новою реальністю для майбутнього розвитку розвинених країн Європи та світу, зокрема й України, яка обрала європейський вектор розвитку.